

**ROMA HUKUKUNDA PROFESYONEL ATLETLER İLE YAPILAN
TÜKETİM ÖDÜNCÜ SÖZLEŞMELERİ ****LOAN CONTRACTS WITH PROFESSIONAL ATHLETES IN ROMAN LAW**Ali Selkor ATAK* **Makale Bilgi**

Gönderilme: 10/10/2020
Kabul: 05/12/2020

Anahtar Kelimeler

*Roma Hukuku,
Tüketim Ödüncü
Sözleşmesi
(Mutuum),
Profesyonel Atlet,
Atletizm Yarışmaları
(Agones-Certamina
Athletarum),
Faiz.*

Article Info

Received: 10/10/2020
Accepted: 05/12/2020

Keywords

*Roman Law,
Loan for Consumption
(Mutuum),
Professional Athlete,
Athletics (Agones-
Certamina Athletarum),
Interest.*

Özet

Antik Çağ'da varlıklı bir aileye mensup olmayan profesyonel atletler, beslenme, antrenman ve yarışmalara katılmak için seyahat etme zorunluluğundan doğan giderleri karşılama olanağından yoksundular. Bu masrafları karşılayabilmek için tüketim ödüncü sözleşmeleri yaparak para ödünç almak zorunda kalmaktaydılar. Roma hukukunda profesyonel atletler ile yapılan tüketim ödüncü sözleşmeleri, olağan tüketim ödüncü sözleşmelerine nazaran farklı özellikler taşımaktaydı. Öncelikle bir profesyonel atlet katıldığı yarışmalardan zafer ve ödül kazanmadığı sürece almış olduğu ödünç ödemek zorunda değildi. Atletlerle yapılan tüketim ödüncü sözleşmelerinin olağan tüketim ödüncü sözleşmelerinden ayrıldığı diğer bir nokta faiz konusundaydı. Olağan bir tüketim ödüncü sözleşmesinde faiz talep edilebilmesi için bunun ödünç sözleşmesinden ayrı olarak stipulatio adı verilen sözlü şekle bağlı bir sözleşme ile ayrıca taahhüt edilmiş olması gerekiyordu. Atletler ile yapılan tüketim ödüncü sözleşmelerinde ise, şekle bağlı olmayan bir "pactum"un (anlaşmanın) yapılması, faiz talep edilebilmesi için yeterli görülüyordu ve stipulatio yapılması zorunluluğu aranmıyordu. Atletlerle yapılan tüketim ödüncü sözleşmeleri bu yönleriyle deniz ödüncü sözleşmelerine benzerlik göstermekteydi.

Abstract

In antiquity, professional athletes were unable to cover the expenses for nutrition, training and travelling to participate competitions, unless they belonged to a wealthy family. In order to cover these expenses, they had to borrow money by concluding loan contracts. In Roman law, loan contracts with professional athletes had different features compared to ordinary loan contracts. First of all, a professional athlete did not have to pay the loan he received, unless he won victories and awards from the competitions he participated in. Another point where loan contracts with professional athletes differed from the ordinary loans is interest. In order to be able to claim interest on an ordinary loan agreement, it was necessary to extract a promise from the borrower in the form of a separate verbal contract (stipulatio), besides the ordinary loan contract. On the other hand, regarding the loan contracts with professional athletes, there was no need to conclude a stipulatio in order to demand interest, rather it was sufficient to conclude a formless pactum (agreement). Loan contracts with athletes resemble maritime loans in these aspects.

I. GİRİŞ

İnceleme konumuz olan Roma hukukunda profesyonel atletler ile yapılan tüketim öduncü sözleşmeleri, antik Roma dünyası ile Yunan dünyasının kesiştiği pek çok alandan birini oluşturmaktadır. Yunan kültürel çevresi, Roma dünyasını önemli ölçüde etki altına almıştır ve Yunan atletizm yarışmalarının Roma dünyasındaki varlığı da bunun örneklerinden yalnızca biridir. Antik Yunan kültürel çevresinin zihniyeti, Roma hukukunun fikrî ve ekonomik temellerini de etkilemiştir. Bununla birlikte, antik Yunan hukukunun Roma hukuku üzerindeki etkisinin ise Yunan kültürünün farklı alanlardaki etkilerine göre daha sınırlı olduğu savunulmaktadır¹. Yunan hukukunun Roma hukuku üzerindeki etkisinin kapsamı ile ilgili ayrıntılı tartışmalara değinmeksizin, bu etkinin görüldüğü hukukî işlemlerden birinin profesyonel atletlerle yapılan tüketim öduncü sözleşmeleri olduğu ve bu hukukî işlemlerin antik Yunan etkisinin baskın olduğu hukukî ilişkiler arasında bulunduğu söylenebilir².

Profesyonel atletler ile yapılan tüketim öduncü sözleşmeleri, bazı noktalarda olağan tüketim öduncü sözleşmelerinden farklılık göstermektedir. Roma hukukunda tüketim öduncü sözleşmesi (*mutuum*) tek tarafa borç yükleyen bir sözleşme olarak kabul edilmekteydi ve verilen ödünç karşılığında faiz elde etmek isteniyorsa bunun için taraflar arasında tüketim öduncü sözleşmesinin yanı sıra sözlü şekle bağlı ayrı bir sözleşme (*stipulatio*)³ yapılması gerekirdi. Yani *stipulatio* yapılmadan tüketim öduncü verilmiş olması durumunda ödünç verenin faiz talep etmesi mümkün değildi, yalnızca ödünç verilmiş miktarın iadesi talep edilebilirdi⁴. Aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği gibi profesyonel atletlerle yapılan ödünç sözleşmelerinde ise faizin *stipulatio* yapılmaksızın şekle bağlı olmayan basit bir anlaşma (*pactum*) ile kararlaştırılabileceği, tartışmalı olmakla birlikte, genellikle kabul edilmektedir. Bu tür bir tüketim öduncü sözleşmesini, olağan tüketim öduncü sözleşmelerinden ayıran diğer bir özellik, ödünç alan profesyonel atletin ancak zafer ve ödül kazandığı takdirde geri ödeme yükümlülüğünün doğması ve katıldığı müsabakalarda bir ödül kazanamazsa ödünç geri ödeme yükümlülüğünün bulunmamasıdır.

Çalışmamızda ilk olarak antik Yunan dünyasında atletizm ve atletler hakkında kısa açıklamalara yer verme gereği doğmuştur. Bunun bir sebebi Yunan atletizm yarışmalarının ve atletlerin Roma dünyasındaki görünüş biçimlerinin daha anlaşılır olarak ortaya konabilmesini sağlamaya çalışmaktır. Diğer bir sebep ise atletizmin gelişiminde ve uygulamasında en önemli rolün antik Yunanlılara ait olmasıdır. Atletizmin antik Yunan'daki özelliklerinden bahsetmeksizin Roma'daki durumun anlaşılması çok kolay olmayacaktır. Bununla birlikte Yunan atletizminin doruk noktası olarak kabul edilen⁵ *Olympia*'da düzenlenmiş atletizm yarışmaları (Olimpiyat oyunları)⁶ ise bu çalışmanın esas konusunu teşkil etmediği için derinlemesine incelenmeyecektir.

Roma'da profesyonel atletlerin neden ödünç ilişkilerine girme ihtiyacını duyduklarının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Roma dünyasında atletlerin nasıl bir konuma sahip olduğunun, ana hatlarıyla da olsa, ele alınması gerekmiştir. Bununla birlikte bu çalışmanın ana amacı antik Yunan ve Roma'da atletizm yarışmalarının özelliklerini ve profesyonel atletlerin durumlarını ayrıntılı olarak ortaya koymak değildir. Bu nedenle farklı yarışma türlerinin, atletizm dallarının ve dövüş müsabakalarının taşıdığı niteliklerden yalnızca kısaca bahsedilmiş ve Roma'da profesyonel atletlerin oluşturdukları meslekî birlikler çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

¹ KASER, Max: Das römische Privatrecht, das altrömische, das vorklassische und klassische Recht (RP I), erster Abschnitt, 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1971, s.178-179; ancak bu etkinin dönemden döneme değişiklik göstermiş olduğu ve özellikle Roma imparatorluğunun son dönemlerinde artmaya başladığı göz ardı edilmemelidir, KASER, Max: Das römische Privatrecht, die nachklassischen Entwicklungen (RP II), zweiter Abschnitt, 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1975, s.7.

² WACKE, Andreas: Athleten als Darlehensnehmer nach römischem Recht, *Studia et Documenta Historiae et Iuris* (SDHI), 44, 1978, s.440.

³ *Stipulatio*: Eski hukuk döneminden beri, sözlü şekle tâbi, tek tarafa borç yükleyen, dar hukuk davaları doğuran ve Roma hukukunun borç doğurucu genel sözleşme tipi. Taraflardan birisinin belli kelimeler kullanarak sorduğu soruya, diğer tarafın aynı kelime ile kayıtsız ve şartsız olarak muvafakat cevabı vermesiyle oluşurdu, UMUR, Ziya: Roma Hukuku Lügatı (Lügat), Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983, s.202.

⁴ RADO, Türkân: Roma Hukuku Dersleri, Borçlar Hukuku, İstanbul 2014, s.51 vd.

⁵ YOUNG, David C.: A Brief History of the Olympic Games, Blackwell, Malden, 2004, s.12, s.137; KYLE, Donald G.: "Greek Athletic Competitions-The Ancient Olympics and More" (Olympics), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s.21.

⁶ Crowther, Yunanlıların *Olympia*'da düzenlenen yarışmaları "Olimpiyat oyunları (*Olympic Games*)" değil "Olimpiyat yarışmaları (*Olympic Contests [Agones]*)" olarak adlandırdıklarını belirtmektedir, CROWTHER, Nigel B.: Sport in Ancient Times (Sport), Praeger, Westport, 2007, s.56.

II. ANA HATLARIYLA ANTİK YUNAN'DA ATLETİZM YARIŞMALARI

Atletizm ve atletizm yarışmaları (özellikle *Olympia*'da düzenlenmiş olanlar [Olimpiyat oyunları]), antik Yunan tarihi boyunca Yunan kültür ve kimliğinde çok önemli bir yere sahipti⁷. Antik Yunan toplumunun bütün sınıflarından erkek vatandaşlar düzenli olarak atletizm ile uğraşmışlardı⁸ ve atletizm, Yunan vatandaşların eğitiminin önemli bir unsuruydu⁹.

Günümüzde “beden gücünü, çevikliği, yetenekleri geliştirmeye yarayan koşu, atlama, ağırlık kaldırma, atma vb. tek başına yapılan bireysel sporların genel adı”¹⁰ anlamında kullanılan “atletizm” kelimesi Yunanca “*athlos*” (yarışma, müsabaka) ve “*athlon*” (ödül)¹¹ kelimelerinden türetilmiştir¹². Dilimizde atletizm ile uğraşan kimseler için kullanılan “atlet”¹³ terimi de Yunanca “*athletēs*” kelimesinden gelmektedir ve “*athletēs*” = “yarışmacı”, “bir *agon*'a (yarışmaya) katılan”, “ödül için yarışan”¹⁴ anlamındadır¹⁵. “*Agon*” ise “mücadele, savaş”, “dövüş/savaş alanı”, “kalabalık” ve “toplantı, kurul” anlamlarını taşımasının yanı sıra esas olarak “yarışma” anlamına gelmekte idi¹⁶. Bugün atletizm yarışmaları olarak tanımladığımızı benzer müsabakalar¹⁷ için Antik Yunanlıların kullanmış oldukları tâbir *gymnikos agon*¹⁸ idi. Yunanca *gymnos* kelimesi çıplak anlamına gelmektedir¹⁹. Yunanlı atletler tamamen çıplak olarak antrenman yaparlar ve dinî festivallerde halk önünde çıplı çıplak yarışlardı²⁰. *Gymnikos agon* terimi de katılanların çıplak olarak mücadele ettikleri yarışmaları ifade etmekteydi²¹.

Bu oyunlardaki yarışma programı, oyunun düzenlenmiş olduğu dönem ve yerlere göre çeşitli farklılıklar göstermekle birlikte programda temel olarak pist (ve saha) müsabakaları (*koupha*)²² ve dövüş müsabakaları (*barea athla*) olarak gruplandırılabilir yarışmalar yer alırdı. Birinci grupta yer alan yarışmalar, *stadion*, *diaulos*, *dolichos* ve askerî teçhizatla koşulan *hoplitēs* veya *hoplitodromos*'tur²³. *Stadion*²⁴, günümüzdeki gibi oval olmayıp dikdörtgen şeklinde olan koşu pistinin baştan sona bir defa katedilmesi ile koşulan ve yaklaşık olarak²⁵ bugünkü 200 metre

⁷ KYLE, Donald G.: Sport & Spectacle in the Ancient World (Sport), Second Edition, WILEY Blackwell, Malden, 2015, s.5; REMISEN, Sofie: The End of Greek Athletics in Late Antiquity, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, s.2

⁸ CROWTHER, Sport, s.57; POTTER, David Stone: The Victor's Crown: A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium, Oxford University Press, Oxford, 2012, s.110.

⁹ TEKİN, Oğuz: Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.166 vd.; POTTER, s.110 vd.

¹⁰ Tanım için bkz. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=atletizm> (Erişim tarihi: 08.09.2020).

¹¹ Atletizm yarışmalarında sembolik de olsa maddi değeri de olsa daima bir ödül verilmesinin söz konusu olduğu ve paranın yanı sıra zafer tacı, kalkan veya zeytinyağı ile dolu *amphora*'ların da ödül olarak verildiği belirtilmektedir, MILLER, Stephen G.: Ancient Greek Athletics, Yale University Press, New Haven and London, 2004, s.11.

¹² MILLER, s.11; KYLE, Olympics, s.21; GARDINER, Edward Norman: Athletics of the Ancient World, Ares Publishers, Inc., Chicago, 1983, s.1'de “athlete” kelimesinin, daha eski olan ve kelimenin kök anlamını teşkil eden “yarışma” anlamındaki “*athlos*” kelimesinden geldiği ileri sürülmektedir.

¹³ Tanım için bkz. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=atlet> (Erişim tarihi: 08.09.2020).

¹⁴ YOUNG, s.3, s.93.

¹⁵ REISCH, Emil: “*Athletai*” (Athletai), RE II, 2 (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1896, s.2049.

¹⁶ REISCH, Emil: “*Agones*” (Agones), RE I, 1 (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart 1893, s.836; GOLDEN, Mark: Sport in the Ancient World from A to Z, Routledge, London, 2004, s.5; MILLER, s.13; CROWTHER, Sport, s.57.

¹⁷ Günümüzde atletizm yarışmaları kapsamında görülmeyen güreş, boks ve *pankration* gibi bazı müsabakalar antik Yunan ve Roma'da *gymnikos agon* kapsamı içinde yer almaktaydı.

¹⁸ Önceleri *Olympia*'daki standart yarışma programında yer almasa bile pek çok yerdeki yarışma programlarının parçası olan binicilik yarışmaları *hippikos agon*, müzik yarışmaları ise *mousikos agon* olarak adlandırılmaktaydı, MILLER, s.13 vd.; diğer yarışma türleri ve *agon* ile ilgili yapılan farklı sınıflandırmalar için bkz. REISCH, Agones, s.836 vd.; GOLDEN, s.5; MILLER, s.129.

¹⁹ GOLDEN, s.74 (“*Gymnasium*” başlığı); MILLER, s.11; TEKİN, s.166; “Çıplak olarak vücut terbiyesi yapmak” anlamına gelen jimnastik kelimesinin de *gymnos*'tan geldiği belirtilmektedir, AKURGAL, Ekrem: “Eski Yunanlılarda Spor”, Eski Çağda Ege ve İzmir, İzmir, 1993, s.75 [Makalenin ilk basımı: Ülkü Dergisi, (17), 1943].

²⁰ MILLER, s.11; CROWTHER, Sport, s.58; çıplak olarak antrenman yapıp yarışmak, Yunan kültürünün en önemli işaretlerinden olup Yunanlılara has olan ve onları (beyaz ve sıksa bedenleriyle alay konusu olabilen) Yunanlı olmayanlardan ayıran önemli bir özellikti, NEWBY, Zahra: Greek Athletics in the Roman World, Victory and Virtue, Oxford University Press, Oxford, 2005, s.1-2; MANN, Christian: “Greek Sport and Roman Identity”, in Scanlon, Thomas F. (ed.), Sport in the Greek and Roman Worlds, Vol. 2: Greek athletic Identities and Roman Sports and Spectacle, Oxford University Press, Oxford, 2014, s.174; Yunanlı atletlerin çıplak olarak yarışmalarının kökenine ve olası nedenlerine dair çeşitli teoriler için bkz. MILLER, s.11 vd., s.233; CROWTHER, Sport, s.59; POTTER, s.77 vd.; KYLE, Sport, s.82 vd.

²¹ Yunanlıların tarihi boyunca kamusal alanda çıplak olmanın hoş karşılanmadığı ve utanç verici bulunduğu, bunun tek istisnasının spor (atletizm yarışmaları ve antrenmanları) olduğu belirtilmektedir, KYLE, Sport, s.82 vd.

²² GOLDEN, s.96.

²³ MILLER, s.31 vd.; KYLE, Olympics, s.27; POTTER, s.74 vd.

²⁴ *Stadion*'un, 600 antik (Yunan) *feet* (ayak) ölçü birimi olan *stade* ile eşanlamlı olarak kullanıldığı gibi, aynı zamanda bu mesafedeki koşu yarışını ve bu yarışmaların (ve diğer atletizm yarışmalarının) yapıldığı alanı da ifade etmek için kullanılan bir terim olduğu belirtilmektedir, GOLDEN, s.157; PLEKET, Henry Willy: “The Olympic Games in antiquity” (Olympic Games), European Review, 12(3), 2004, s.403; ayrıca bkz. KYLE, Olympics, s.27; POTTER, s.40; doktrinde bu yarışmayı *stade* olarak nitelendiren yazarların olduğu da görülmektedir, YOUNG, s.25; NEWBY, s.178, s.216; CROWTHER, Sport, s.59, s.61, s.62, s.84.

²⁵ Ölçü birimi yöreden yöreye farklılık gösterdiği için yarışmalarındaki mesafelerin de yarışmanın yapıldığı yere göre değiştiği belirtilmektedir, örneğin *Olympia*'daki *stadion* 192,28 metre uzunluğundayken, *Delphi*'deki 177,5, *Nemea*'daki 178 metre uzunluğundadır, GOLDEN, s.158; KYLE, Olympics, s.27; ayrıca bkz. MILLER, s.33; POTTER, s.75.

koşu yarışına (sprint) karşılık geldiği kabul edilen²⁶ yarışmadır. *Diaulos*²⁷, *stadion*'un bir gidiş ve bir de geliş olmak üzere iki kere katedilmesiyle koşulup başladığı yerde sona eren²⁸ ve yaklaşık olarak bugünkü 400 metre yarışına karşılık geldiği kabul edilen²⁹ koşu yarışıdır. *Dolichos*, dayanıklılığın ön planda olduğu bir uzun mesafe koşu yarışını olarak nitelendirilebilir³⁰. *Hoplites* ise yarışanların miğfer giyip, ellerinde kalkan ve bazen de bronz baldır zırhı veya tekmelekleme ile koştuğu yarışmadır³¹. Pist (ve saha) yarışmalarından olduğu kabul edilebilecek³² diğer bir müsabaka türü ise *pentathlon* idi. *Pentathlon*, beş ayrı spor dalını içeren bir yarışmaydı: disk atma (*discos*), uzun atlama (*halma*), cirit atma (*akōn* veya *akontion*), koşu (*stadion*) ve güreş (*palē*)³³. Bunlardan koşu ve güreş için *pentathlon*'dan bağımsız ayrı müsabakalar da düzenlendiği halde, disk atma, uzun atlama ve cirit atma müsabakalarına yalnızca *pentathlon*'un bir parçası olarak yer verilirdi ve bu dallar için *pentathlon* dışında yarışılması söz konusu değildi³⁴.

Dövüş müsabakaları, güreş (*palē*), boks (*pyx*, *pygmachia* veya *pygme*) ve *pankration* idi³⁵. Bu müsabakalar için Yunanlıların kullanmış oldukları tâbir, “ağır dallar/müsabakalar” anlamına gelen *barea athla* idi³⁶. Antik çağdaki dövüş müsabakalarında sıklet farkı gözetilmemekteydi³⁷, bu nedenle de daha ağır olan dövüşçüler daha avantajlı konumdaydı³⁸. Bu müsabakalarda sıklet farkı gözetilmediği gibi bir zaman veya raunt sınırlaması da söz konusu değildi³⁹.

Güreşte, galip gelmek isteyen güreşçinin rakibini üç defa yere düşürmesi gerekiyordu⁴⁰. Boksta ve *pankration*'da da mücadele, dövüşçülerden birisi nakavt olana veya pes edene kadar devam ederdi⁴¹, çünkü puanlama sistemi kullanılmıyordu ve bir dövüşçünün puanla kazanması mümkün değildi⁴². Antik Yunan boks (*pygme*, *pyx*, *pyxmachio*) ve *pankration*'da taraflar öylesine sert dövüşürlerdi ki, dövüşlerin ciddi yaralanmalarla hatta bazen dövüşçülerden birinin ölümüyle bile sonuçlandığı görülmüştü⁴³. Antik çağdaki atletlerin çoğu, modern olimpiyatların

²⁶ MILLER, s.31; PLEKET, Olympic Games, s.401; YOUNG, s.25.

²⁷ *Diaulos*'ın kelime olarak karşılığının bazı İngilizce kaynaklarda “çifte kaval (*double pipe*)” (GOLDEN, s.51), bazılarında ise “çifte flüt (*double flute*)” (KYLE, Olympics, s.27) şeklinde verildiği görülmektedir. Bu kavramın modern dillere ne şekilde çevrilmesi gerektiği ile ilgili tartışmalar ve Türkçede “*aulos*” için en uygun karşılığın “zurna” (dolayısıyla “*diaulos*” için de “çifte zurna”) olabileceği hakkında bkz. APAYDIN İSABABAYEVA, Ayna: “Antik Edebî ve Felsefî Kaynaklarda Aulos ve Syrin ve Tercüme Problemleri”, Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER), 2(2), 2015, s.53 vd., s.70.

²⁸ YOUNG, s.175; POTTER, s.74.

²⁹ MILLER, s.32; YOUNG, s.20, s.27.

³⁰ *Dolichos*'ta koşulan mesafenin tam olarak ne kadar olduğu hakkında bir görüş birliği yoktur. Koşu pistinde 7 tur (yaklaşık 1.345 metre) ile 20 veya 24 tur (yaklaşık 3.845 veya 4.600 metre) arasında değişen mesafenin katedilmesiyle tamamlanan bir yarış olduğunu savunan farklı görüşler vardır, GOLDEN, s.55; PLEKET, Olympic Games, s.403; POTTER, s.75; MILLER, s.32 (yazar koşulması gereken tur sayısını 20 veya 24 tur olarak verdikten sonra mesafeyi 7,5 ile 9 km. şeklinde belirtmiştir); Young, *dolichos*'ta koşulan mesafe ile ilgili olarak en fazla benimsenen görüşün bu müsabakada 20 tur yani yaklaşık 3.845 metre koşulduğu yönünde olduğunu belirtmektedir, YOUNG, s.26; aynı yönde KYLE, Olympics, s.27.

³¹ Bu yarışmada da koşulan mesafe yarışın düzenlendiği yerden yere değişmekle birlikte, *Olympia*'da *diaulos* ile aynı mesafe (yaklaşık 400 metre) katedilmekteydi, GOLDEN, s.84; MILLER, s.32; YOUNG, s.28; KYLE, Olympics, s.27.

³² LEE, Hugh M.: “Greek Sports in Rome”, in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s.535; PLEKET, Henry Willy: “Inscriptions as Evidence in Greek Sport” (Inscriptions), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s.106; antik çağ yazarlarından *Philostratos*'un disk atmayı güreş ile birlikte *pentathlon*'daki “ağır dallar/müsabakalar” altında sınıflandırdığı belirtilmektedir, GOLDEN, s.77.

³³ *Pentathlon*'un kökeninin, yarışmada kazananın nasıl belirlendiğinin ve bu müsabakaların hangi sıra ile gerçekleştirildiğinin tam olarak bilinmediği belirtilmektedir, MILLER, s.60, s.73 vd.; CROWTHER, Sport, s.62; KYLE, Olympics, s.27; YOUNG, s.32 vd.

³⁴ MILLER, s.60; KYLE, Olympics, s.27.

³⁵ PLEKET, Olympic Games, s.403; KYLE, Olympics, s.29.

³⁶ KYLE, Olympics, s.29; bazı modern kaynaklarda genellikle dövüş müsabakaları için Yunanlıların kullandığı terime karşılık gelecek şekilde şekilde “heavy events” (“ağır dallar/müsabakalar”) teriminin kullanıldığı görülmektedir, CROWTHER, Nigel B.: “Greek Games in Republican Rome” (Greek Games), *L'antiquité classique*, 52, 1983, s.269, s.271; GOLDEN, s.77, s.96; CROWTHER, Sport, s.67, s.75, s.93, s.172; PRITCHARD, David M.: “Sport, War and Democracy in Classical Athens”, *The International Journal of the History of Sport*, 26(2), 2009, s.216, s.225 (DOI: 10.1080/09523360802513272), (<http://dx.doi.org/10.1080/09523360802513272>) (Erişim tarihi: 08.09.2020); POTTER, s.82, s.371; KYLE, Olympics, s.29; LEE, s.535, s.538; Newby, “heavy athletics” terimini kullanmıştır, NEWBY, s.163, s.196, s.199; bunun yanı sıra koşu müsabakaları ve pentatlonu içerecek şekilde “light events” (“hafif dallar/müsabakalar”) teriminin kullanıldığı kaynaklar için bkz. PLEKET, Olympic Games, s.403; LEE, s.535; PLEKET, Inscriptions, s.106.

³⁷ CRAIG, Steve: *Sports and Games of the Ancients*, Greenwood Publishing Group, Westport, 2002, s.82.

³⁸ Yunanlıların dövüş sporları için “ağır dallar/müsabakalar” terimini kullanmasının da müsabakalarda sıklet farkı gözetilmemesi nedeniyle daha ağır sporcuların daha avantajlı bulunmalarından veya bu dalların daha zorlu olduğunun kabul edilmesinden kaynaklanmış olabileceği belirtilmektedir, CRAIG, s.82; GOLDEN, s.77.

³⁹ MILLER, s.55; YOUNG, s.40; PLEKET, Olympic Games, s.404.

⁴⁰ Güreşçilerden birinin sırtının, omzunun veya yüzünün yere değecek şekilde düşmesi galibiyet için yeterliydi, rakibin iki omzunun da aynı anda yere değerek tuşa getirilmesi şart değildi, GOLDEN, s.175; MILLER, s.46; karşı. CROWTHER, Sport, s.68.

⁴¹ CORNELL, Tim J.: “On War and Games in the Ancient World”, in Barney, Robert Knight/Martyn, Scott G./Wamsley, Kevin B. (ed.), *Sixth International Symposium for Olympic Research*, University of Western Ontario, London, Ontario, 2002, s.31; PRITCHARD, s.225.

⁴² POTTER, s.82.

⁴³ PLEKET, Henry Willy: “Zur Soziologie des antiken Sports” (Soziologie), *Mededelingen van het Nederlands Instituut te Rome*, 36, 1974, s.72 (<http://resources.huysens.knaw.nl/retroboeken/knir/#page=71&accessor=toC1&source=36&view=pdfPane>) (Erişim tarihi: 08.09.2020); MILLER, s.56-57, s.59; YOUNG, s.41; POTTER, s.86 vd.

barışçıl ve teselli edici sloganı “katılmak kazanmaktan daha önemlidir” yerine “zafer veya ölüm” ilkesi doğrultusunda hareket etmeyi tercih etmişlerdir⁴⁴.

III. ANTİK ROMA DÜNYASINDA PROFESYONEL ATLETLERİN TOPLUMSAL VE HUKUKİ STATÜSÜ

Çalışma konumuzu oluşturan “profesyonel atlet”ler, atletizmi hayatlarının hatırı sayılır bir safhasında esaslı bir tutku ve meslek olarak benimsemiş ve uygulamış olan ve kendilerini atlet veya yarışmacı olarak nitelendiren kimselerdir. Yani yerel veya bölgesel yarışmalarda yalnızca bir veya iki kere yarışmış amatör atletler bu kapsamda değerlendirilmemiştir⁴⁵. Antik Yunan ve Roma’da, yukarıda belirtilmiş olan ölçütlere uymak kaydıyla, güreşçiler, boksörler ve *pankration* yapanlar da profesyonel atlet olarak kabul edilmişlerdir.

Antik Roma’da profesyonel atletlerin sosyo-ekonomik durumları ve toplumun hangi sosyal tabakasına mensup oldukları ile ilgili farklı görüşler vardır. Bazı yazarlar profesyonel atletlerin, toplum önünde gösteri sergileyen aktörler ve gladyatörler gibi, toplumun alt sosyal tabakasına mensup olduklarını savunmaktadırlar⁴⁶. Farklı görüşte olan yazarlar ise İlk İmparatorluk (*Principatus*) Döneminde ve öncesinde oyunlara katılan atletlerden, bazıları toplumun daha alt kesimlerine mensup olsalar da, başarılı olmuş pek çoğunun seçkin ailelerden geldiklerini veya kazandıkları başarılarla elit statüsüne yükseldiklerini ve sosyo-ekonomik durumlarının ortalamanın üzerinde olduğunu belirtmektedirler⁴⁷. Bu görüşü savunanlardan Remijsen, profesyonel atletlerin sonraki dönemlerde (geç antik çağda) homojen bir grup olmadıklarını ileri sürmekte ve atletler arasında bir ayırım yapmaktadır. Remijsen’e göre atletizmi meslek edinen bazı atletler, atletizm gösterileri sergilemeyip yalnızca periyodik olarak düzenlenen üst düzey atletizm yarışmalarına katılmaktadırlar. Remijsen bu atletleri “kariyer atletleri” (*career athletes*) olarak adlandırmaktadır. Bu atletler genellikle toplumun üst tabakasından varlıklı ailelere mensupturlar⁴⁸. Diğer kategorideki atletler ise atletizm yarışmalarına katılma olanağı bulamayıp üst sınıftan Romalıların verdikleri ziyafetlerde düzenlenen eğlencelerde ücret karşılığında atletizm gösterileri sergilemektedirler. Bunlar gerekli maddî olanaklardan veya yeteneklerden yoksun olmaları nedeniyle üst düzey oyunlara katılamadıkları için ücret karşılığında çalışmak zorunda olan, atletizmi bir geçim kapısı olarak gören ve daha çok toplumun alt tabakasına mensup kimselerdir. Remijsen bu atletleri “atletizm gösterisi sunanlar” (*athletic performers*) olarak adlandırmıştır⁴⁹. M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda bu iki grup arasında geçişkenlik vardı ve birbirini dışlayan konumda değillerdi. Çünkü o dönemde çok sayıda küçük çaplı yerel oyun düzenlenmekteydi. Bu oyunlar alt seviyedeki atletlere daha büyük turnuvalara katılma olanağı sağlamaktaydı. Bu durum M.S. 4. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. M.S. 4. yüzyılın ortalarından itibaren ise bu iki grup eskiden olduğu gibi daha içiçe değil birbirinden ayrılmış görünmektedir⁵⁰. Beslenme, antrenman ve yarışmalara katılabilmek amacıyla yapılacak seyahat masrafları için para ödünç almaya ihtiyaç duyan atletler, üst düzey oyunlara katılmak isteyip bu oyunlarda yarışabilecek yeteneğe sahip olmakla birlikte gerekli maddî olanaklardan yoksun olan atletlerdir. Başka bir ifadeyle, Remijsen’in yaptığı ayırma göre ele alınacak olursa, çalışma konumuz kapsamında kalan atletler üst düzey atletizm yarışmalarına katılmak istemekle birlikte üst sınıfa mensup olmayan ailelerden gelen, yetenekli olup yeterli maddî olanağı olmayan “kariyer atleti” adaylarıdır. Bu ayırma değinmemizin sebebi “kariyer atletleri”nin hukukî statüsünün, ücret karşılığında atletizm gösterilerine çıkıp zenginleri eğlendirmek için kendilerini sergileyenlerinkinden farklı olduğunun düşünülmesidir. Büyük yarışmalara katılan “kariyer atletleri”nin aksine geç antik çağda ücret karşılığında atletizm gösterileri sergileyenlerin (*athletic performers*), şerefsizlikle (*infamia*)⁵¹ damgalanan aktörler⁵² ve gladyatörlerle hem yan yana

⁴⁴ WACKE, s.446; PLEKET, Olympic Games, s.409; ancak karşı. CROWTHER, Nigel B.: “Second-Place Finishes and Lower in Greek Athletics” (Athletics), Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bd. 90, 1992, s.97.

⁴⁵ REMIJSSEN, s.220.

⁴⁶ WACKE, s.443; CORNELL, s.35; MANN, s.177.

⁴⁷ NEWBY, s.9 vd.; REMIJSSEN, s.221; PLEKET, Soziologie, s.66, s.69, s.77, s.78.

⁴⁸ REMIJSSEN, s.223, s.224.

⁴⁹ REMIJSSEN, s.224 vd.

⁵⁰ REMIJSSEN, s.224 vd.

⁵¹ *Infamia*: Kelime olarak kötü şöhret, şerefsizlik. *Infamia*, bir kimsenin toplum içinde itibarını kaybetmesi idi, UMUR, Lügat, s.86; *infamia* konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. GREENIDGE, A.H.J.: *Infamia, Its Place in Roman Public and Private Law*, Clarendon Press, Oxford, 1894, s.18 vd.; KASER, Max: “*Infamia und ignominia in den römischen Rechtsquellen.*” (*Infamia*), Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, romanistische Abteilung, 73, 1956, s.220 vd.; TÜRKÖĞLU ÖZDEMİR, Gökçe: Roma Hukukunda *Infamia* (Şerefsizlik), Seçkin Yayınları, Ankara, 2008, s.17 vd.

⁵² D.3.2.1 (*Iulianus 1 ad ed.*): “*Praetoris verba dicunt: " infamia notatur... qui artis ludicrae pronuntiantive causa in scaenam prodierit: qui lenocinium fecerit:.... "*”; “*Praetor*”un sözleri şöyledir: “Aşağıda belirtilenler *infamia*’ya uğrarlar:...rol ya da konuşma yapmak için sahneye çıkan kimse, genelev işleten kimse.....”, metnin çevirisi için bkz. TÜRKÖĞLU ÖZDEMİR, s.142.

çalıştıkları hem de tıpkı sahneye çıkan aktörler ve arenada dövüşen gladyatörler gibi şerefsiz (*infamis*)⁵³ ilân edildikleri ileri sürülmektedir⁵⁴. Aktörlerin ve gladyatörlerin (*gladiatores*) yanı sıra, vahşi hayvanlarla dövüşenler (*bestiarum*) ve gladyatör eğiticileri (*lanistae*), muhabbet tellâlları (*lenones-genelev* işletenler), fahişeler (*meretrices*) de şerefsizlikle (*infamia*) damgalanmışlardı⁵⁵. Bu kimseler siyaset ile ilgilenemez, *senatus* üyeliği veya diğer önemli kamu hizmetlerini ifa edemezlerdi⁵⁶. Bunun yanı sıra hâkimlik yapamazlar, tanık olarak dinlenemezler ve mahkemede başkalarını temsil edemezlerdi⁵⁷. Ayrıca sahne sanatçıları ve gladyatörlerin eyalet kanunları gereğince, eyalet *senatus*'larında yer almaktan mahrum bırakıldıkları görülmektedir⁵⁸.

Yarışmalara (*agones* veya *certamina [athletarum]*)⁵⁹ katılan profesyonel atletler (Remijsen'in sınıflandırmasına göre "kariyer atletleri") ise, yukarıda verilen örneklerin aksine, esas amaçları yetenek ve cesaretlerini sergilemek olduğu için, utanç verici şerefsizlik (*infamia*) damgasıyla lekelenmemişlerdir⁶⁰. Çünkü Roma hukukçularına göre atletler, para kazanma amacıyla sahneye çıkanlardan farklı olarak, yarışmalara yiğitlik ve hünerlerini sergileyip, bu sayede şöhret kazanmak amacıyla katılırlardı⁶¹:

D.3.2.4.pr. (Ulp. 6 ad ed.)

"*Athletas autem sabinus et cassius responderunt omnino artem ludicram non facere: virtutis enim gratia hoc facere. et generaliter ita omnes opinantur et utile videtur, ut neque thymelici neque xystici neque agitadores nec qui aquam equis spargunt ceteraque eorum ministeria, qui certaminibus sacris deserviunt, ignominiosi habeantur.*"

"*Sabinus* ve *Cassius*'un cevaplarında belirttikleri üzere atletlerin faaliyetleri kesinlikle sahne sanatçılarındaki gibi değildir, zira onlar (atletler) yeteneklerini (cesaretlerini, yiğitliklerini-kahramanlıklarını-*virtutis*) sergilemeye çalışırlar. (Ve) Genellikle herkes tarafından kabul edildiği ve uygun görüldüğü gibi, ne müzisyenler (müzik yarışmalarına katılanlar) ne atletler ne atlı savaş arabası yarışçıları ne atlara su verenler (veya yarışlardan sonra atlarla ilgilenenler)⁶² ve ne de kutsal oyunlarda hizmet edenler diğer faaliyetleri nedeniyle "şerefsiz" sayılırlar."⁶³

Romalı hukukçuların bu yaklaşımının sonraki dönemlerde İmparator *Diocletianus* ve *Maximianus* tarafından M.S. 3. yüzyılın sonlarında çıkartılmış⁶⁴ ve atletlere çeşitli imtiyazlar tanıyan bir emirname de devam ettirildiği görülmektedir⁶⁵:

C.10.54.1

"*Athletis ita demum, si per omnem aetatem certasse, coronis quoque non minus tribus certaminis sacri, in quibus vel semel romae seu antiquae graetiae, merito coronati non aemulis corruptis ac redemptis probentur, civilium munerum tribui solet vacatio.*"

⁵³ *Infamis*: Şerefsizliğe (*infamia*) çarptırılmış kimse; fena şöhretli kişi. Bu kişiler *magistra* seçilemezler, davada başkalarını temsil edemezler; *magistra*, kendi takdirine göre, başkalarından istemediği teminatı onlardan isteyebilir, şahitliklerini dinlemeyebilir. Toplumda itibar görmezlerdi, UMUR, Lügat, s.86.

⁵⁴ REMIJSSEN, s.340.

⁵⁵ FRIEDLAENDER, Ludwig: Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms in der Zeit von August bis zum Ausgang der Antonine, Bd. II, 9. Aufl., Verlag von S.Hirzel, Leipzig, 1920, s.137; GREENIDGE, s.7, s.67 vd., s.124; KASER, RP I, s.274; WIEDEMANN, Thomas: Emperors and Gladiators, Routledge, London and New York, 1995, s.29; DUNKLE, Roger: Gladiators: Violence and Spectacle in Ancient Rome (Gladiators), Routledge, London and New York, 2008, s.35; TÜRKOĞLU ÖZDEMİR, s.103, s.149, s.154.

⁵⁶ GREENIDGE, s.7, s.67 vd.; UMUR, Ziya: Roma Hukuku, Tarihi Giriş- Kaynaklar-Umumi Mevhumlar-Hakların Himayesi (Roma Hukuku), Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984, s.395.

⁵⁷ *Infamia*'dan kaynaklanan kısıtlamalarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. GREENIDGE, s.154 vd.; TÜRKOĞLU ÖZDEMİR, s.28 vd.

⁵⁸ GREENIDGE, s.68; TÜRKOĞLU ÖZDEMİR, s.103.

⁵⁹ Yunan tarzı atletizm yarışmalarının (*agones*) karşılığı olarak Latince *certamina athletarum* teriminin kullanımı için bkz. MANN, s.151, s.159; Remijsen de Yunancadaki *agon* teriminin Latince karşılığının *certamen* olduğunu belirtmektedir, REMIJSSEN, s.328.

⁶⁰ D.3.2.4.pr. (Ulp. 6 ad ed.); GREENIDGE, s.125; CROWTHER, Sport, s.84; REMIJSSEN, s.130, s.328; yazıtlarda ve sanat eserlerindeki sporcu tasvirleri saygı ifade eden nitelik taşımaktadır ve özgür insanlar olarak sporcuların, gösteri sanatlarıyla uğraşan oyuncular, gladyatörler gibi kimselerden daha yüksek bir sosyal statüye sahip olduğu görülmektedir, KYLE, Sport, s.314.

⁶¹ D.3.2.4.pr. (Ulp. 6 ad ed.); WACKE, s.441; TÜRKOĞLU ÖZDEMİR, s.155; kentlerde bulunan onurlandırma yazıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, bir sporcunun kazandığı galibiyetin ona onur ve övünç kazandırdığı, ayrıca sporcunun heykelinin ve onurlandırma yazıtının kentin en merkezi yerlerinde halka sergilendiği belirtilmektedir, ÇOKBANKİR ŞENGÜL, Nurşah: "Antikçağda Küçükasya'daki Sporcular: Sosyal Durumları, Profesyonellik ve Kentler", Cedrus, 1, 2013, s.156 (http://proje.akdeniz.edu.tr/mcri/cedrus/1-2013/cedrus-9-nursah_cokbankir_sengul-antikcagda_kucuk_asyadaki_sporcular_sosyal_durumları_profesyonellik_ve_kentler.pdf) (DOI: 10.13113/CEDRUS/20131683) (Erişim tarihi:08.09.2020).

⁶² TÜRKOĞLU ÖZDEMİR, s.155.

⁶³ Çalışmamızda *Digesta*'dan yapılan alıntılarda ve çevirilerde yararlanılan kaynaklar: OTTO, Carl Eduard/SCHILLING, Bruno/SINTENIS, Carl Friedrich Ferdinand: Das Corpus Juris Civilis in's Deutsche Übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter, Verlag von Carl Focke, Bd. I, 2. Aufl., Leipzig, 1839, Bd. II, Leipzig, 1831, Bd. IV, Leipzig, 1832; WATSON, Alan: The Digest of Justinian, vol. I-II, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998; BEHREND, Okko/KNÜTEL, Rolf/KUPISCH, Berthold/SEILER, Hans Hermann: Corpus Iuris Civilis, Text und Übersetzung, auf der Grundlage der von Theodor Mommsen und Paul Krüger besorgten Textausgaben, Bd. II (1-10), C.F. Müller juristischer Verlag, Heidelberg, 1995; KNÜTEL/KUPISCH/SEILER/BEHREND, Bd. IV (21-27), Heidelberg, 2005.

⁶⁴ Söz konusu emirnamenin hangi tarihte çıkartıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte M.S.293 yılından sonra çıkartıldığı savunulmaktadır, REMIJSSEN, s.212, dn. 66.

⁶⁵ GREENIDGE, s.125.

“Atletlerin kamusal görevlerden muaf tutulması ancak bütün yaşamları boyunca, biri Roma’da veya Antik Yunanistan’da kazanılmış olmak koşuluyla, kutsal yarışmalarda⁶⁶ rakiplerine rüşvet vermeden veya onlardan satın almadan en az üç zafer tacı kazandıklarını ispat etmeleri koşuluyla mümkündür.”⁶⁷

Zafer kazanan atletlere maddî değeri yüksek mal veya para ödülleri verilir ve bu sayede atletler belirli bir refaha kavuşurlardı⁶⁸. Bunun yanı sıra zafer kazanan atletler, zafer tacı alır, adlarına yazılan şiirlerle kutlanır, heykel ve kitâbelerle ölümsüzleştirilir⁶⁹ ve onlara çeşitli kamusal yükümlülüklerden muaf tutulmak gibi pek çok ayrıcalık tanınırdı⁷⁰. Bazen yerel meclislerde kendilerine makam ve oy hakkı tanınarak onurlandırılırlardı⁷¹. Dolayısıyla başarılı geçen bir atletizm kariyeri kaydedeğer bir saygınlığın yanı sıra sosyal ve ekonomik anlamda yükselme olanağı sağlamaktaydı⁷².

IV. PROFESYONEL ATLETLERİN ÖDÜNÇ İLİŞKİLERİNE GİRMELERİNE YOL AÇAN SEBEPLER

Profesyonel atletlerin bir kısmının üst sınıfa mensup ailelerden gelmeleri dolayısıyla gereken masrafları karşılayabilecek maddî olanaklara sahip olduğu kabul edilse bile atletizm yarışmalarına hazırlanıp katılabilmek için ödünç almak zorunda kalan atletlerin varlığı göz önünde bulundurulduğunda, atletizmi meslek edinenler arasında yetenekli olup beslenme, antrenman ve seyahat masrafları gibi zorunlu harcamaları karşılayabilecek maddi olanaklardan yoksun olanların bulunduğu sabittir. Atletizm kariyerini seçen bir kimsenin toplumsal ve ekonomik olarak yükselme olanağı bulunmasına rağmen, bu kariyer zorlu ve riskli bir seçenektir. Ailesinden gelen malvarlığı veya ekonomik destekten yoksun olan ve bu nedenle geçimini kendisi temin etmek zorunda kalan bir atlet katıldığı yarışmalarda zafer kazanamadığı müddetçe geçimini sağlayamama tehlikesi ile karşı karşıya kalırdı. Çünkü atletizm ve dövüş müsabakalarında genellikle yalnızca birinci gelen atlet ödüllendirilirdi⁷³. Yani bir atlet ya kazanan olurdu veya kaybeden, ikinci veya üçüncü sırayı alana herhangi bir ödül verilmesi söz konusu olmazdı⁷⁴. Bu nedenle düşük gelire sahip bir aileden gelen bir atletin hayatını ekonomik açıdan bağımsız bir şekilde sürdürebilmesi katıldığı müsabakalarda zafer kazanması koşuluna bağlıydı. Büyük turnuvalardan zaferle ayrılabilmek için ise atletlerin tam bir adanmışlık içinde yıllarca düzenli olarak antrenman yapmaları ve belirli bir beslenme düzenini takip ederek yeterli ve sağlıklı beslenmeleri gerekmektedir⁷⁵. Bir atlet büyük yarışmalara katılmadan önce çok sayıda yerel yarışmaya katılmak zorundaydı ve bu durum çok fazla seyahat etmeyi gerektirmekteydi. Eski dönemlerdeki yolların ve ulaşım araçlarının elverişsizliği nedeniyle bu seyahatlar çok zahmetliydi, çok zaman alıyordu ve çok masraflıydı⁷⁶. Bir atletin geçimini sağlamak için başka bir iş yapmasına yetecek kadar zamanı kalmıyordu⁷⁷. Atletler için bir başka önemli gider de, bütün

⁶⁶ “Kutsal yarışma” kavramı ve hangi yarışmaların bu kategoriye girdiğiyle ilgili olarak bkz. FRIEDLAENDER, s.158 vd.; REMIJSSEN, s.52, s.59, s.209 vd.

⁶⁷ Çalışmamızda *Codex*’ten yapılan alıntılarda ve çevirilerde yararlanılan kaynak: OTTO, Carl Eduard/SCHILLING, Bruno/SINTENIS, Carl Friedrich Ferdinand: *Das Corpus Juris Civilis in’s Deutsche Übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter*, Bd. VI, Verlag von Carl Focke, Leipzig, 1832.

⁶⁸ WACKE, s.441; BERTLING, Christoph/WASSONG, Stephan: “Striving for Athletic Excellence: A Core Value and Challenge for the Profile of the Ancient and Modern Olympic Games”, *The International Journal of the History of Sport*, 33(4), 2016, s.435, DOI: 10.1080/09523367.2016.1143461 (<http://dx.doi.org/10.1080/09523367.2016.1143461>) (Erişim tarihi: 08.09.2020); PLEKET, *Inscriptions*, s.103.

⁶⁹ FRIEDLAENDER, s.159; bir atlet için dikilecek heykelin veya yazılacak şiirin giderlerini ya bizzat atlet ya da adına oyunlara katıldığı kent karşılardı, BERTLING/WASSONG, s.435; atletlerin onuruna dikilecek heykellerin bile küçük bir servete mal olduğu ve M.Ö 4. yüzyılda böyle bir heykel için yaklaşık 3000 drahm (*drakhme*) harcamak gerektiği belirtilmektedir, JAKAB, Éva: “Geld und Sport, Rezeption griechischer *Topoi* in der römischen Jurisprudenz”, *Revue Internationale de Droits de l’Antiquité (RIDA)*, 59, 2012, s.96, dn. 23.

⁷⁰ WACKE, s.441, dn. 16; ayrıca bkz. FRIEDLAENDER, s.158; ÇOKBANKİR ŞENGÜL, s.158 vd.; PLEKET, *Inscriptions*, s.103.

⁷¹ FRIEDLAENDER, s.159; PLEKET, *Soziologie*, s.74; WACKE, s.441; REMIJSSEN, s.222; BERTLING/WASSONG, s.435.

⁷² PLEKET, *Soziologie*, s.71 vd., s.75 vd.; WACKE, s.441; ZIMMERMANN, Reinhard: *The Law of Obligations-Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford University Press, Oxford, 1996, s.186 vd.; REMIJSSEN, s.221 vd.

⁷³ *Olympia*’da ve Yunanistan’da düzenlenen diğer “taç ödüllü” veya “kutsal” oyunlarda yalnızca birinci gelenler ödüllendirilirdi, CROWTHER, *Athletics*, s.97; ayrıca bkz. ZIMMERMANN, s.187.

⁷⁴ MILLER, s.19; müsabakalarda ikinci ya da üçüncü sırayı alanların antik olimpik oyunların son gününde verilen ziyafete bile davet edilmediği ve yalnızca zafer kazananların bu ziyafete katılabildiği belirtilmektedir, BERTLING/WASSONG, s.435; antik dünyadaki bu anlayışın izlerine günümüzde de rastlanmaktadır. Amerikan futbolu takımlarından Green Bay Packers’ın tanınmış eski koçu Vince Lombardi’ye atfedilse de (CROWTHER, *Sport*, s.57 vd.; ÇOKBANKİR ŞENGÜL, s.159) aslında ilk olarak UCLA Bruins Amerikan futbolu takımı koçu Henry Russell Sanders tarafından söylenmiş şu sözler bu anlayışın günümüze yansımaları olarak gösterilebilir: “Kazanmak her şey değildir, o yegâne şeydir.” (“*Winning isn’t everything, it’s the only thing.*”) (https://en.wikipedia.org/wiki/Winning_isn%27t_everything;_it%27s_the_only_thing) (Erişim tarihi: 08.09.2020); istisnai olarak bazı büyük oyunlarda (örneğin M.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısında Atina’nın *Panathenaea* oyunlarında) ikinci gelenlere de ödül verildiği belirtilmektedir, CROWTHER, *Athletics*, s.99; GOLDEN, s.viii.

⁷⁵ WACKE, s.442; ZIMMERMANN, s.187; KYLE, *Sport*, s.203.

⁷⁶ JAKAB, s.97.

⁷⁷ JAKAB, s.97; KYLE, *Sport*, s.203; BERTLING/WASSONG, s.435.

spor dalları için aynı pahalılıkta olmasa da, antrenman masrafları idi⁷⁸. Koşu yarışmalarına katılacak bir atlet için, doğuştan gelen yetenek iyi bir antrenörden çok daha önemli olmasına rağmen, dövüş sporları veya pentathlon için daha teknik bir antrenman programı (örneğin fırlatma teknikleri, güreş pozisyonları, vb.) takip etmek gerekirdi. Bununla birlikte koşu yarışmalarında mücadele etmek, dövüş sporlarında mücadele etmekten göreceli olarak daha pahalıydı, zira seyahat masrafları hemen hemen aynı olmakla birlikte koşu yarışları için verilen ödüller dövüş sporlarındakine oranla önemli ölçüde düşüktü⁷⁹. Örneğin Anadolu’da Aydın ili Karacasu ilçesi sınırları içerisindeki *Aphrodisias*’ta bulunan ödül listesinde dövüş sporları için daha yüksek ödüllerin belirlenmiş (*pankraton*’da kazanan için 3000 drahmi (*drakhme*), güreş ve boksta 2000 drahmi, koşu ve diğer atletizm yarışmaları için ise 1250-500 drahmi) olduğu görülmektedir⁸⁰.

Bunun yanı sıra atletin yarışmalara katılıp ödül kazanmak için gösterdiği çabanın tamamen sonuçsuz kalma olasılığı da vardı. Hayatını rahat koşullarda sürdüren varlıklı üst sınıf mensuplarından olmayan genç bir atlet, ilk koşu yarışını kazanmış olsa bile, ilk büyük yarışını kazanıncaya kadar geçimini nasıl sağlayacaktı? Atletizmi meslek edinip geçimini bu yolla sağlamak isteyenler için kariyerlerinin başlangıcında para temin etmek aşılması zor bir sorundu⁸¹. Bu nedenle genç ve yetenekli bir atlet için, sarf ettiği bütün çabanın sonuçsuz kalma riskini üstlenmeye hazır bir sponsor bulup ondan ödünç alarak masraflarını karşılama olanağı elde etmesi hayati bir önem taşıyordu⁸².

V. PROFESYONEL ATLET İLE KURULAN ÖDÜNÇ İLİŞKİSİNE BENZEYEN HUKUKİ İLİŞKİLER

İmparator *Marcus Aurelius* dönemindeki (M.S. 161-180) hukukçulardan olan *Quintus Cervidius Scaevola*, *Digesta*’nın deniz ödünçlerine ilişkin olan 22. kitabının 2. faslında yer alan bir parçada profesyonel bir atletin, geçimini sağlamak ve antrenman programı ve kendisi için gereken spor malzemeleriyle ilgili masraflarını karşılayabilmek amacıyla para ödünç almasına ilişkin bir örnek vermektedir⁸³:

D.22.2.5.pr. (Scaevola 6 resp.)

“...*nec dubitabis, si piscatori erogaturo in apparatus plurimum pecuniae dederim, ut, si cepisset, redderet, et athletae, unde se exhiberet exerceretque, ut, si vicisset, redderet.*”

“...av malzemesi için harcama yapmak isteyen bir balıkçıya, (balık tuttuğunda geri ödemesi kaydıyla veya bir atlete işesi ve antrenmanları için, (zafer ve ödül) kazandığında geri ödemesi kaydıyla çok miktarda para ödünç verdiğimde de (*condictio* açılabilceğinde) şüphe yoktur.”

Scaevola, bu örnekte dar gelirli ve toplumun alt tabakasından olan bir profesyonel atleti ele almaktadır. Aynı parçada atletin yanı sıra, geçimini balıkçılıkla sağlayan ve av malzemelerini aldığı ödünçle temin eden balıkçı örneğine de yer verilmektedir. Örnekteki balıkçılar da tıpkı atletler gibi genellikle toplumun alt tabakasına mensup olan dar gelirli kimselerdi ve özellikle orkinos (*thynnus*) gibi büyük balıkların avlanmasında kullanılan kayık ve ağ gibi malzemeler oldukça pahalıydı⁸⁴. Bir balıkçının kayık ve ağ dışında giderlerinin ortaya çıkması da söz konusu olabilirdi. Çok büyük bir balık avlandığında bu balık ancak çifte koşulmuş sığırlar tarafından denizden çekilebilirdi ve bunları da balıkçının sağlaması gerekirdi. Balıkçılar işlerinin gerektirdiği masrafları karşılayabilmek için oldukça yüksek meblağlarda paraya ihtiyaç duyarlardı ve bu parayı da ödünç alarak temin etmek zorunda kalırlardı⁸⁵.

Balıkçının almış olduğu ödünçü geri ödeme yükümlülüğü, atletin katıldığı müsabakalarda birinci olup ödül kazanması koşuluna bağlı geri ödeme yükümlülüğüne benzer şekilde, yalnızca balık tutabilmiş olması hâlinde doğacaktır. Her iki olayda da geri ödemenin bağlı olduğu koşulun gerçekleşmemesinin riskini ödünç veren üstlenmektedir⁸⁶. Bu iki örneğe benzer şekilde deniz ödünçünde de (*fenus nauticum*) ödünçün geri ödenmesi, geminin yüküyle birlikte limana güvenli bir şekilde ulaşmasına bağlıydı. Deniz ödünçünde ödünçün geri ödenmesi, geminin fırtına nedeniyle batması veya korsan saldırısı gibi meydana gelmesi tamamen tarafların kontrolü dışında olan olayların gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlıdır. Yani deniz ödünçünde ödünçün

⁷⁸ REMIJSSEN, s.221; KYLE, Sport, s.320.

⁷⁹ REMIJSSEN, s.221.

⁸⁰ PLEKET, Soziologie, s.71; aynı yönde bkz. JAKAB, s.96.

⁸¹ PLEKET, Soziologie, s.76; WACKE, s.442.

⁸² ZIMMERMANN, s.187; aynı yönde bkz. JAKAB, s.98.

⁸³ WACKE, s.442; ZIMMERMANN, s.186.

⁸⁴ WACKE, s.443.

⁸⁵ VON GLÜCK, Christian Friedrich: Ausführliche Erläuterung der Pandecten nach Hellfeld, Bd. 21, 1, Johann Jacob Palm, Erlangen, 1820, s.165 vd.

⁸⁶ WACKE, s.444.

geri ödenmesi sonucunu doğuracak koşulun gerçekleşmesinin tarafların iradesine bağlı olmadığı görülmektedir⁸⁷. Atlet ve balıkçı örneklerinde ise ödünçün geri ödenmesinin gerekip gerekmediği, belirli bir ölçüye kadar, ödünç alan tarafından belirlenmektedir. Başka bir ifadeyle ödünçün geri ödenip ödenmeyeceğinde ödünç alanın iradesi kısmen de olsa belirleyici olacaktır⁸⁸. Balıkçının, balık tutmak için gayret göstermesi, atletin zafer kazanmak için düzenli bir biçimde antrenman yapması, beslenme ve uyku düzenine dikkat etmesi ve zahmetli seyahatleri göze alıp yarışmalara katılması gerekecektir. Balık tutulması ve zafer kazanılmasına rağmen, alınan ödünç geri ödenmezse, ödünç veren tarafından ödünç alana *condictio*⁸⁹ açılacaktır.

Wacke, *Scaevola*'nın *D.22.2.5.pr.*deki metninde yer alan atletlere ve balıkçılara verilen ödünçlerle deniz ödünçleri arasında bir benzerlik olduğu görüşündedir⁹⁰. Ancak Jakab, bu metni Wacke'nin yorumladığından daha farklı bir şekilde değerlendirmektedir. Jakab'a göre deniz ödünçü ile bir atlete verilen ödünç birbirinden tamamen farklıdır ve atlete verilen ödünç, Roma sözleşmeler sisteminde herhangi bir kategoriye kolayca yerleştirilemeyecek atipik bir anlaşma niteliğindedir. Jakab, atlet zafer kazansa bile hukuken ödünçün geri ödeme yükümlülüğünün olmadığını, atlete verilen ödünçün faizsiz bir hatır ödünçünü andırdığını ve alınan ödünçün geri ödenmesine yönelik olarak atlet üzerinde yalnızca toplumsal bir baskının söz konusu olabileceğini savunmaktadır. Atletin aldığı ödünçün geri ödemesi, onu desteğini gördüğü sponsoruna karşı taşıdığı kişisel-ahlâkî yükümlülüğünden kurtarma amacına hizmet etmektedir. Bu durumda da zaten faiz söz konusu olmayacak, yalnızca anaparanın iadesi gündeme gelecektir⁹¹. Yani, Jakab'a göre, atlet zafer kazansa ve buna rağmen aldığı ödünçün geri ödemesi bile ona karşı kural olarak *condictio* açılmayacaktır. Zira atletlere ödünç verenler, onları vicdansızca sömürme amacıyla hareket eden yatırımcılar değildirler. Ödünç vererek bir anlamda sponsorluk yapanlar daha çok hiçbir kazanç amacı gütmeyen ve genellikle verdikleri ödünçün geri alma beklentisi içine girmeden atletleri fedakâra teşvik eden cömert ve iyiliksever kimselerdir. Bu nedenle verdikleri ödünçlerde de faiz almayı genellikle düşünmezler ve "hatır ödünçü (*Freundschaftsdarlehen*-dayanışma ödünçü-dostluk ödünçü)" niteliği taşıyan bu ilişkiden yalnızca bir "namus borcu (*Ehrenschild*-şeref borcu)" doğar⁹². Jakab, ödül kazanan atlete karşı *condictio*'nun sadece ödünç verenin haklı bir sebebe dayanarak ödünç verdiğine pişman olması durumunda açılabileceğini savunmaktadır. Bu haklı sebeplere örnek olarak atletin ödünç verene ağır hakaretlerde bulunmasını, ona karşı kötü veya ahlaksızca davranmasını göstermektedir⁹³. Jakab, ortaya koyduğu ödünçün geri ödenmediğinde dava açmayı ve faiz almayı aklından geçirmeyen hayırsever ve âlicenap sponsor tablosunu ikna edici delillerle destekleyememiştir. Ayrıca bir yandan konuyla ilgili temel metin olan *D.22.2.5*'in *Digesta*'da deniz ödünçlerinin ele alındığı fasılda yer alması Jakab'ın argümanlarını zayıflatmaktayken diğer yandan hem bu metnin hem konuya ilişkin diğer metinlerin içeriği Jakab'ın görüşlerini desteklemekten çok onun görüşleriyle çelişmekte ve Wacke'nin yaklaşımıyla daha çok örtüşmektedir. Wacke'nin görüşünü onaylar nitelikte olduğu kabul edilebilecek metinlerden biri *Digesta*'nın 42. kitabının 1. faslının 40. parçasında yer alan metindir (*D.42.1.40 (Papinianus 10 resp.)*). Bu metne göre bir atlet katıldığı yarışmalarda zafer kazanmış olmasına rağmen almış olduğu ödünçün⁹⁴ kendi rızasıyla geri ödemezse, ödünç veren ona borcunu ifa etmesi için dava açtıktan sonra icra edilebilir bir hükme dayanmak suretiyle alacağı karşılığı olarak galibiyet ödülleri üzerine haciz koydurabilirdi.

⁸⁷ ZIMMERMANN, s.186.

⁸⁸ ZIMMERMANN, s.186; Bu tip işlemler, kumar niteliği taşımadıkları sürece, tamamen geçerli sayılırdı, bkz. *D.22.2.5.pr. (Scaevola 6 resp.)*: "...si modo in aleae speciem non cadat..." : "..., işlemin kumar niteliği taşıması şartıyla...".

⁸⁹ *Condictio*: *Formula*'sında borcun sebebi gösterilmeyen ve bir verme (*dare*) borcuna ilişkin olan dar hukuk davası. Bu davalarla belirli bir miktar para veya belirli bir şeyin verilmesi talep edilirdi. Tüketim ödünçü sözleşmesinde ödünç alanın borcunu yerine getirmemesi hâlinde, konusu verme borcu olan bir *stipulatio* için ve sebepsiz zenginleşme hâllerinde bu davaya başvurulurdu, UMUR, Lügat, s.43; RADO, s.51.

⁹⁰ WACKE, s.444; Wacke'nin savunduğu görüşün daha eski taraftarlarından sayılabilecek olan Glück, atletlere ve balıkçılara verilen ödünçlerin "deniz ödünçü benzeri" (*foenus quasi nauticum*) olarak adlandırıldığını belirtmiştir, VON GLÜCK, s.153; Litewski de *D.22.2.5.pr.*'nin çıkış noktasının deniz ödünçüne dayandığını savunmaktadır, LITEWSKI, Wieslaw: "Römisches Seedarlehen", *Rivista Internazionale di diritto romano e antico (IURA)*, 24, 1973, s.164.

⁹¹ JAKAB, s.123.

⁹² JAKAB, s.125.

⁹³ JAKAB, s.123.

⁹⁴ Jakab, burada atlete zafer kazandığında geri ödemesi koşuluyla verilen ödünçün değil şarta bağlı olmayan alelade bir ödünçün söz konusu olduğunu savunmaktadır, JAKAB, s.124; kanaatimizce bu metin, atletlere yalnızca başarılı olduklarında geri ödemeleri koşuluyla verilmiş ödünçler için de uygulanabilecek hatta muhtemelen öncelikle bu tip ödünçler göz önünde bulundurularak düzenlenmiş olan bir metindir.

D.42.1.40 (Papinianus 10 resp.)

“Commodis praemiorum, quae propter coronas sacras praestantur, condemnato placuit interdici et eam pecuniam iure pignoris in causam iudicati capi.”

“Hükümlünün (Borcu ödemeye mahkûm edilenin) “kutsal yarışmalarda” kazanılan ödüllerden elde edilen geliri alması engellenir ve bu paraya ilâm borcunun ifası amacıyla rehin olarak el koyulduğu kabul edilmektedir.”

Bu metinde bahsi geçen atletin malvarlığına haciz konulması konusu özellikle önem taşımaktadır çünkü en azından bazı atletlerin, kendilerine *asylia*⁹⁵ imtiyazı tanınması suretiyle, şahıs üzerindeki icradan kurtarılabilirdikleri bilinmektedir⁹⁶. Yani bu imtiyaza sahip atletlerin şahısları üzerinde icra söz konusu olmamakla birlikte atletler yalnızca malvarlıkları ile olsa da sorumlu tutulabileceklerdir. Bu metinde de görüldüğü gibi bir atlet, geri ödemenin başarılı olma ve zafer kazanma koşuluna bağlı olduğu bir ödünç alıp zafer kazanmasına rağmen almış olduğu ödünçü geri ödemese ona karşı dava açılabilir ve borcu ödemeye mahkûm edilen atletin almış olduğu ödüller üzerine haciz konulabilecektir.

VI. PROFESYONEL ATLETE VERİLEN ÖDÜNCÜN HÜKÜMLERİ VE FAİZ MESELESİ

Bir önceki başlık altında ele aldığımız ve bizim de benimsediğimiz görüş uyarınca atlet zafer kazanamazsa, balıkçı balık tutamazsa, gemi sefer esnasında batarsa veya seferini tamamlayamazsa, ödünç veren parasını geri alamazdı⁹⁷. Başka bir ifadeyle atlet, almış olduğu ödünçü yalnızca bir zafer kazanabilirse, balıkçı balık tutabilirse, gemici de gemi varış limanına sâlimen varabilirse geri ödemek zorundaydı⁹⁸. Bu belli ki büyük bir riskti. Atlere yapılan yatırım, deniz yolculuklarının veya balıkçıların av malzemelerinin finanse edilmesinden çok daha riskli bir yatırımdı. Zira balıkçının bir şeyler tutması veya geminin sâlimen varış limanına ulaşması genellikle beklenen bir durumdu. Bu durumların aksine, genç bir atletin daha sonraki büyük yarışmalarda bir zafer kazanıp kazanamayacağı ise tamamen belirsizdi. Ayrıca balıkçılar arasında artan rekabetin, her bir balıkçının av kotasını düşürme olasılığı olsa bile, atletler arasında artan rekabet her bir atletin zafer kazanma olasılığını çok daha fazla azaltırdı, çünkü yarışmaların yalnızca tek galibi olurdu⁹⁹. Bu nedenle girdiği riskin karşılığı olarak, ödünç verene, tıpkı deniz ödünçünde olduğu gibi¹⁰⁰, normal oranlardan daha yüksek oranda faiz talep etme hakkı tanınmıştı¹⁰¹. Buradaki faizin ayrıca *stipulatio* ile kararlaştırılmış olması zorunluluğu da yoktu¹⁰²:

D.22.2.5.1 (Scaevola 6 resp.)

“In his autem omnibus et pactum sine stipulatione ad augendam obligationem prodest.”

“Fakat bütün bu durumlarda *stipulatio* olmaksızın şekle bağlı olmayan bir sözleşmenin (*pactum*) yapılması ile yükümlülüğün kapsamı genişletilebilir.”

İlgili *Digesta* metninde, faiz talebinde bulunulabileceği açık olarak ifade edilmiş değildir. Jakab, metinde faizden açıkça söz edilmemesine dayanarak, atletlere verilen bu gibi ödünçlerde faizin söz konusu olamayacağını, bu gibi ödünçlerin geri ödenmesinin atletin inisiyatifine bırakıldığını ve bunların yalnızca hatır ödünçü olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir¹⁰³. Bununla birlikte metinde faize yönelik açık bir ifade bulunmasa bile bir önceki paragrafta (D.22.2.5.pr) alacaklının “(verilen) paranın biraz daha fazlasını” (“*insuper aliquid praeter pecuniam (quod dederit)*”) alabileceğinden¹⁰⁴ ve D.22.2.5.1’de de bir *pactum* ile “yükümlülüğün kapsamının genişletilebileceği”nden (“*ad augendam obligationem*”)

⁹⁵ Çok eski dönemlerde yabancıların bizzat şahıslarına veya malvarlıklarına zorla el konulması mümkündü çünkü yabancıların (tâbi oldukları şehir devletiyle buldukları şehir devleti arasında bir anlaşma yoksa) herhangi bir hukukî korumadan yararlanmaları mümkün değildi. Antik Yunan’da bir kişiyi kendisine yönelebilecek saldırlardan veya mallarının ya da kendisinin zorla alıkonulmasından koruyan ayrıcalığı ifade etmek için *asylia* kavramı kullanılmaktaydı, SZANTO, Emil: “*Ἀσυλία*”, RE II, 2, vierter Halbband, (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1896, s.1879 vd.

⁹⁶ WACKE, s.450.

⁹⁷ WACKE, s.444.

⁹⁸ ZIMMERMANN, s.186.

⁹⁹ WACKE, s.447.

¹⁰⁰ Deniz ödünçünde faiz için bkz. BILLETER, Gustav: Geschichte des Zinsfusses im griechisch-römischen Altertum bis auf Justinian, Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig, 1898, s.242 vd.; LITEWSKI, s.152 vd.

¹⁰¹ OTTO/SCHILLING/SINTENIS, Bd. II, s.618, dn. 61; WACKE, s.442; ZIMMERMANN, s.187.

¹⁰² KASER, RP II, s.317, dn. 17; LITEWSKI, s.168; WACKE, s.444; ZIMMERMANN, s.187.

¹⁰³ JAKAB, s.122.

¹⁰⁴ D. 22.2.5.pr. (Scaevola 6 resp.): “*Perculi pretium est et si condicione quamvis poenali non existente recepturus sis quod dederit et insuper aliquid praeter pecuniam, si modo in aleae speciem non cadat...*” : “Eğer işlem kumar niteliği taşıyorsa, cezai şart olarak kararlaştırılmış olan koşul gerçekleşmediğinde bile verdiği (parayı) ve verdiği daha fazlasını geri alabiliyorsan, (bu durumda) bir riski üstlenmenin bedeli (karşılığı) söz konusudur.”

bahsedilmektedir¹⁰⁵. Metinde faiz kelimesi açıkça geçmese de “yükümlülüğün kapsamının genişletilmesi” ifadesi, faiz olarak yorumlanmaya müsaittir. Metindeki ifade tarzından, faizlerin belirli vadelerin gelmesiyle muaccel olmaktan çok, ödünç verilen anapara ile birlikte bir seferde ödenecek bir ilave veya fazlalık niteliği taşıdığı sonucuna da varılabilir. Bu fazlalığın miktarı, tamamen ödünçün süresine göre belirlenebilirdi, ancak bunun elde edilmesi de başarı koşulunun gerçekleşmesine bağlıydı ve alacaklı bu koşulun gerçekleşmesinden önce faiz alamazdı¹⁰⁶. Diğer yandan alacaklının üstlendiği riskin karşılığı (*periculi pretium*) olarak görülen fazladan miktar için kullanılan *insuper aliquid* terimi o kadar genel bir anlama sahiptir ki bu terim yalnızca maktu bir faiz şeklinde mülhaza edilmez, faiz dışındaki menfaatleri de kapsıyor olabilir¹⁰⁷. Ayrıca, her ne kadar hakkında kesin bir bilgiye sahip olmasak bile, alacaklının, atlet tarafından elde edilmiş zafer kazancının belli bir yüzdesine ortak olması ihtimali düşünülebilir¹⁰⁸.

Bir atletin antrenman ve eğitim masraflarının, geri ödenmesi başarılı olma koşuluna bağlı olan böyle bir ödünç sözleşmesi ile karşılanması onun için oldukça avantajlı bir durumdu. Atlet böyle bir ödünç aldığına hiçbir parasal riske girmemiş oluyordu. Zafer kazanmadığı müddetçe almış olduğu parayı alacaklıya geri ödemek zorunda değildi. Zafer elde etmesi sonucunda kazanmış olduğu ödülün değeri, almış olduğu ödünç tutarından daha azsa, geri ödeme yükümlülüğü muhtemelen, balıkçı ödünçünde olduğu gibi, almış olduğu ödünçün ödüle karşılık gelen uygun bir kısmıyla sınırlandırılmış olmalıdır. Diğer yandan atlet, ödünç verene ekonomik açıdan bağımlı hale gelebilirdi. Atletin borcu ne kadar fazla olursa bu bağımlılığın da o derece artacağı söylenebilir¹⁰⁹. Yüksek miktarda veya uzun vadeli bu tip bir ödünçte ödünç verenin ve alanın durumları, günümüze çok da uzak olmayan bir zamanda, 20. yüzyılın son çeyreğinde profesyonel boksörlere ödünç verenlerin ve ödünç alan boksörlerin durumuna kısmen de olsa benzerlik göstermektedir. Konuya ilişkin bir örnek, 1976 Montreal Olimpiyatlarında altın madalya kazandıktan sonra profesyonel olmaya karar veren ünlü boksör Sugar Ray Leonard’dır. Leonard, profesyonel kariyerinin başında giderlerini karşılayabilmek için 4 yıl içinde % 8 faizle geri ödemek üzere 21.000 dolar ödünç almıştır¹¹⁰. Ancak her spor dalında sporcuya ödünç verilmesi söz konusu değildir. Günümüzde profesyonel sporcuların pek çoğu (futbolcular, basketbolcular, voleybolcular, vb.) hizmet sözleşmesiyle çalışan bağımlı çalışanlar (işçiler) olarak genellikle sabit bir maaş almaktadırlar. Dolayısıyla hiçbir geri ödeme yapma yükümlülükleri yoktur¹¹¹.

Profesyonel atletlere verilen ödünçlere ilişkin kaynaklarda, ödünçün belirli bir miktarda veya süreyle sınırlandırılmasına ilişkin bir örnek yoktur. Yukarıda zikredilmiş olan *D.22.2.5.pr.* de yer alan “*plurimum pecuniae*” teriminin muğlak olması, bu konuyu her ihtimale açık bırakmaktadır. Atlere bir kerelik bir tutar (meblağ) yerine maaş gibi devamlı ödeme yapılması da ihtimal dâhilindedir. Olimpik oyunlara katılacak olanların, oyunların başlamasından otuz gün önce gözetim altında yapılan resmî antrenmanlar için Olympia’da bulunma zorunlulukları vardı¹¹². Bunun dışında yarışlara hazırlanabilmek için memleketlerinde de 10 ay boyunca antrenman yapmış olmaları gerekiyordu¹¹³. Eğitim masraflarının, belirli bir yarışma öncesindeki bu kısıtlı antrenman süresi ile sınırlı olacak şekilde mi yoksa yıllar boyunca sürecek şekilde mi karşılanıp karşılanmadığını tespit etmek mümkün değildir ve bu sadece ödünç işleminin taraflarının bu konuyu nasıl kararlaştırmış olduklarına bağlıdır. Alacaklı, atletin eğitim masraflarının tamamını karşılayabileceği gibi yalnızca bir kısmını da üstlenebilir ve geri kalanını da atletin kendi olanaklarıyla karşılaması kararlaştırılabilir¹¹⁴.

Antik çağda profesyonel bir atletin karşılaştığı engeller ve mücadele etmek durumunda olduğu zorlu koşullar göz önünde bulundurulduğunda, onun ödünçü ve yüksek orandaki faizi geri ödeyebilmek maksadıyla mücadele etmek yerine zafer için çabalamaktan vazgeçip

¹⁰⁵ WACKE, s.444.

¹⁰⁶ WACKE, s.444.

¹⁰⁷ WACKE, s.444; Litewski, genel bir terim olan *periculi pretium* teriminin yalnızca faize ilişkin olmadığını, faiz dışında başka menfaatleri de kapsayabileceğini belirtmektedir, LITEWSKI, s.150, dn. 177, s.165.

¹⁰⁸ WACKE, s.444.

¹⁰⁹ WACKE, s.445.

¹¹⁰ LEONARD, Sugar Ray/ARKUSH, Michael: The Big Fight, My Life in and out of the Ring, Viking (Published by Penguin Group), New York, 2011, s.68; ancak bu örnekte Roma hukundakinden farklı olarak, boksör ödünçü yalnızca zafer kazanabilirse değil her halükârda geri ödemekle yükümlüdür. Yine de Roma’dakine benzer şekilde burada da ödünç verenlerin ümitlerini boksörün kazanacağı zaferlere ve paraya bağlamış olmaları söz konusudur.

¹¹¹ WACKE, s.446.

¹¹² MILLER, s.207.

¹¹³ PLEKET, Olympic Games, s.406.

¹¹⁴ WACKE, s.445.

vazgeçmeyeceği sorusu akla gelebilir. Zaferin atlet için maddî bir cazibe taşıması, ancak atletin zafer zonucunda kazanacağı ödülün miktarının, ödünç almış olduğu tutarın, faizi de kapsayacak şekilde, oldukça üstünde olması durumunda mümkün olurdu. Sadece bu durumda ödünç faiziyle birlikte geri ödedikten sonra kendisine önemli bir miktar kalması söz konusu olurdu¹¹⁵. Başarılı bir olimpiyat şampiyonunun çok yüksek miktarda maddî kazanç elde etme olasılığı vardı. Para ödülü ve aynı ödüller, ücretsiz beslenme olanağı ve mensup olunan kentin verdiği maaş gibi pek çok farklı gelir olanağı mevcuttu. Başarılı atletler yıl boyunca yarışmaların yapıldığı şehirlerin birinden diğerine seyahat ederlerdi¹¹⁶. Katıldıkları pek çok yarışmada yüzlerce zafer elde ettikten sonra hatırı sayılır bir malvarlığı elde edebilirlerdi¹¹⁷. Bu nedenle, profesyonel atlet olarak başarılı geçen bir kariyer, başlangıçta herhangi bir malvarlığı bulunmayan atletlerin bile geçimlerini sağlayacak kadar hatta daha fazla gelir elde etmelerini sağlayabilirdi¹¹⁸. Antik dönemin en ünlü atletlerinden olan *Theogenes* (veya *Theagenes*)¹¹⁹, 22 yılda hiç yenilmeden yaklaşık 1300 zafer¹²⁰ ve para ödülü verilen pek çok yarışma kazanmıştır¹²¹. Antik dönemdeki atletler için para ödülleri kabul etmek yakışıksız sayılmazdı¹²², aksine mücadelenin esas amacı buydu¹²³. Bundan dolayı zafer kazanmak bir profesyonel atlet için en önemli husustu ve antik dönemdeki profesyonel atletlerin mutlak önceliği idi¹²⁴. Kazanılacak ödül miktarı o kadar fazlaydı ki, bir atlet beslenmesi ve antrenmanı için kullanmış olduğu ödünç (gerektiğinde geçmiş yıllar için olanları da) rahatlıkla ödeyebilirdi ve ödemediği takdirde kendisi için bir miktar kazanç kalırdı. Kendileri de ödünç verecek kadar zenginleşmiş olan atletlerin sayısı hiç de az değildi¹²⁵. Bazıları kendi dallarına sâdik kalıp hâmi olarak, genç yetenekleri ve kendi sporcu loncalarını destekliyorlardı¹²⁶.

Bir atletin kazanabileceği maddî ödüllere bakıldığında, sırf almış olduğu ödünç geri ödememek için zaferden vazgeçmesi olasılığı oldukça düşüktür. Mücadeleden ve zafer elde etmekten vazgeçme olasılığında daha büyük bir tehlike, atletin kazanma olanağı bulunmasına rağmen bu olanaktan menfaat karşılığında rakipleri lehine vazgeçmesi tehlikesidir. Hatta bu durumda alınan para, yarışmayı kazanamadığı için ödünç geri ödemek zorunda kalmayacağından dolayı atlet açısından bir ikramiye olarak bile görülebilirdi¹²⁷. Fakat ödüllerin özendiriciliği ve kazanılacak olası bir zaferin maddî ve manevî avantajları bu tip düşüncelere karşı ağır basmakta ve atletler için daha cazip görünmekteydi. Ayrıca ödünç veren, şike yapıldığını fark ettiğinde atlete vermiş olduğu ödünçün iade edilmesini talep edebilirdi. Zira ödünçün geri ödenmesinin dayandığı koşulun fiilen gerçekleşmesi, bu koşulun gerçekleşmemesinde menfaati olan kişi (muhtemel borçlu, yani ödünç almış atlet) tarafından kötü niyetle engellenirse, koşul gerçekleşmiş sayılırdı¹²⁸. Bununla birlikte ödünç alan atlet kendisi şike yapmayıp da kazanacağı zafer başka bir rakibi veya rakibine ödünç veren kişi tarafından şikeyle satın alınmışsa ve

¹¹⁵ WACKE, s.446.

¹¹⁶ Yunan şehirlerinin festival takvimi, sporcuların seyahatlerini ve yarışmalara katılmalarını mümkün kılmak için bu şekilde düzenlenmişti, PLEKET, *Soziologie*, s.71; WACKE, s.447.

¹¹⁷ ZIMMERMANN, s.187.

¹¹⁸ REISCH, *Athletai*, s.2054; PLEKET, *Soziologie*, s.72.

¹¹⁹ *Theogenes* hakkında bilgi için bkz. GOLDEN, s.163; MILLER, s.163 vd.; YOUNG, s.44 vd.; CROWTHER, *Sport*, s.140 vd.

¹²⁰ WACKE, s.447; PLEKET, *Olympic Games*, s.406; YOUNG, s.106; Golden, *Theogenes*'in 1200, 1300 veya 1400 zafer kazandığını belirtmektedir, GOLDEN, s.163; Kyle bu sayıyı (antik çağ yazarı *Pausanias*'ı kaynak göstererek) yaklaşık 1400 olarak vermektedir, KYLE, *Olympics*, s.33, aynı yönde MILLER, s.213.

¹²¹ PLEKET, *Olympic Games*, s.406.

¹²² MILLER, s.212 vd.; REMIJSSEN, s.223; günümüzde de Olimpiyat oyunları ve Dünya şampiyonalarında dereceye girmiş başarılı sporcuların "Spor Hizmet ve Faaliyetlerinde Üstün Başarı Gösterenlerin Ödüllendirilmesi Hakkında Yönetmelik" (RG: 03.11.2010; 27748) hükümleri uyarınca devlet tarafından ödüllendirilmesi öngörülmüştür.

¹²³ 19. yüzyılın sonlarında modern Olimpiyat oyunlarının düzenlenmeye başlamasıyla, "katılmak kazanmaktan daha önemlidir", "evrensel kardeşlik ve barış", "fair play", "fırsat eşitliği" gibi değerleri öne çıkartan amatör spor anlayışı bu yaklaşımını antik Yunan atletizminde bulunduğu iddia edilen değerlere dayandırmıştı. Uzun süre kabul görmüş bu yaklaşımın antik çağdaki Olimpiyat yarışmaları ve atletler için geçerli olmadığı görüşü zamanla ağırlık kazanmıştır. Antik çağda da atletizmle bağdaştırılmış değerler bulunmakla birlikte, "katılmak kazanmaktan daha önemlidir" prensibinin, "fair play" kavramının ve "para için değil daha yüce değerler için yarışan amatör atlet" anlayışının antik çağa tamamen yabancı olduğu ileri sürülmektedir. Geçimlerini atletizm ile sağlayan üst düzey atletler zafer ve ödül kazanmak için düzenli olarak seyahat edip yarışmalara katılırlardı ve öncelikli amaçları kazanmaktı. Esasen "*athletes*" kelimesinin de "ödül" anlamındaki "*athlon*" kelimesinden geldiği ve "ödül için yarışan" anlamını taşıdığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla atlet kavramı tanımla itibarıyla ödül karşılığı yarışma anlayışını barındırmaktaydı, PLEKET, *Games*, s.147; YOUNG, s.93; WACKE, s.446; CROWTHER, *Sport*, s.41.

¹²⁴ WACKE, s.446; CROWTHER, *Sport*, s.56 vd.

¹²⁵ PLEKET, *Soziologie*, s.68 vd.; WACKE, s.447.

¹²⁶ WACKE, s.447.

¹²⁷ Günümüzde olduğu gibi antik çağda da müsabakalarda şike yapılması sık rastlanan bir durumdu, WACKE, s.447; MILLER, s.211 vd.; POTTER, s.286 vd.

¹²⁸ KASER, *RP I*, s.257; WACKE, s.448; ZIMMERMANN, s.187; Roma hukukundaki bu prensip günümüz hukukunda da uygulanmaktadır, bkz. TBK md. 175/I: "Taraflardan biri, koşulun gerçekleşmesine dürüstlük kurallarına aykırı olarak engel olursa, koşul gerçekleşmiş sayılır."

düzenleme (organizasyon) kurulu bu şekilde kazanılmış olan böyle bir zaferi iptal ettiyse, şart gerçekleşmediği için ödünç iade etmek zorunda değildi¹²⁹.

VII. SONUÇ

Antik Roma'da atletizm yarışmalarının düzenlenmesi, atlı savaş arabası yarışları, tiyatro gösterileri ve gladyatör dövüşleri gibi gösterilerden daha sonra, yaklaşık olarak M.Ö. 2. yüzyıldan itibaren gerçekleşmiştir. Atletizm festivallerinin zamanla yaygınlaşması ve sayılarının artması ile birlikte bu konuda hukukî düzenlemeler yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu düzenlemelerden birisi de profesyonel atletlerle yapılan tüketim ödünç sözleşmelerine ilişkin olan bir *Digesta* metni olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda ayrıntılı olarak incelediğimiz bu metinde, ekonomik açıdan iyi durumda olmayan bir atletin, antrenman, beslenme ve seyahat gibi masrafları için ödünç almak zorunda kalması sonucunda ortaya çıkan hukukî durum ele alınmıştır.

Profesyonel atletlerin toplumsal ve hukukî statüleri tartışmalara ve farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olan bir konudur. Atletizm müsabakalarına katılanların çoğunluğunun Roma değil antik Yunan çevresinden oldukları genellikle kabul edilmektedir. Profesyonel atletlerin daha çok hangi toplumsal sınıfa mensup oldukları konusunda doktrinde farklı görüşler olmasına rağmen, bu atletlerden en azından bir kısmının yeterli ekonomik kaynağa sahip olmadıkları ve bu nedenle antrenman, beslenme ve seyahat gibi masrafları için ödünç almak zorunda kaldıkları görülmektedir. Profesyonel atletlerin hukukî statüsü ile gladyatörler ve sahne sanatçıları arasındaki önemli bir farklılık göze çarpmaktadır. Yarışmalara katılan profesyonel atletler, şerefsizliğe (*infamia*) dūçar olan gladyatörler ve sahne sanatçılarından farklı olarak şerefsiz (*infamis*) ilân edilmezlerdi. Bunun sebebi, atletlerin mesleklerini para kazanmak için değil beceri ve yiğitliklerini ortaya koymak için icra ettiklerinin düşünülmesidir. Atletlerin toplumsal ve hukukî statüsü genel olarak gladyatörler ve sahne sanatçılarından daha iyi olsa bile bu durum Romalıların atletizm müsabakalarına katılmaları için yeterince teşvik edici olmamıştır. Romalıların atletizm yarışmalarına katılma konusundaki çekimser tutumlarında kalabalık önünde performans sergileme hakkındaki genel olumsuz yaklaşımlarının yanı sıra Yunan atletizm yarışmalarında çıplak yarışılması ve bu konudaki olumsuz düşünceleri de belirleyici olmuştur.

Roma hukukunda, profesyonel bir atlete antrenman masrafları ve beslenmesi için zafer kazandığında geri ödemesi koşuluyla para ödünç verilmesi, olağan tüketim ödünç sözleşmelerinden farklı özellikler gösteren bir ödünç sözleşmesi türüdür. Atletlerle yapılan tüketim ödünç sözleşmeleri, olağan tüketim ödünç sözleşmelerinden iki bakımdan farklılık göstermektedir. Ödünç alan profesyonel atletin katıldığı yarışmalarda zafer ve ödül kazanmadığı müddetçe aldığı ödünç geri ödeme yükümlülüğünün bulunmaması bu tip sözleşmeleri olağan tüketim ödünç sözleşmelerinden ayıran önemli bir özelliktir. Atletlerle yapılan tüketim ödünç sözleşmelerinde, tartışmalı olmakla birlikte, faiz için sözlü şekle bağlı *stipulatio* yerine şekle bağlı olmayan bir *pactum* (anlaşma) yapılmasının yeterli görülmüş olması, bu iki sözleşme arasındaki diğer bir farklılık olarak göze çarpmaktadır. Bu sözleşmenin taşıdığı özellikler göz önünde bulundurulduğunda, doktrinde farklı yönde görüşler olmasına rağmen, deniz ödünç sözleşmesi ile benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Tıpkı deniz ödünç sözleşmesi gibi bu sözleşmede de antik Yunan etkisi görülmektedir.

Doktrinde atletlere verilen ödünçün neredeyse bağış gibi geri ödeme beklentisi olmaksızın ve geri ödenmesinin tamamen atletin inisiyatifine bırakılarak verildiğini ve geri ödeme için atlet zafer kazanmış olsa bile haklı bir sebep olmadıkça dava açılmayacağını savunan bir görüş bulunmakla birlikte, bu görüş inandırıcı delillerle desteklenememiştir. Aynı görüş uyarınca, atlete verilen ödünçte faiz talep edilmesinin de söz konusu olmadığı ve atletlere verilen ödünçlerle deniz ödünçleri arasında bir benzerlik olmadığı da savunulmaktadır. İlgili başlıklar altında ele aldığımız *Digesta* metinlerinde ise bu görüşün aksini ispatlayan ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Atletlere yalnızca zafer kazandıklarında geri ödemeleri koşuluyla verilen ödünçlerle geri ödenmesi yalnızca geminin sâlimen limana varması koşuluna bağlanmış deniz ödünçleri arasında bir benzerlik olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca bir atlete zafer kazandığında geri ödemesi koşuluyla verilen ödünç atlet tarafından zafer kazanılmış olmasına rağmen geri ödenmediğinde atlete karşı dava açılabilirliğini gösteren metinler mevcuttur. Keza, atletlere verilen ödünçler için sözlü şekle bağlı *stipulatio* yapılmadan yalnızca bir *pactum* (anlaşma) ile faiz talep edilebileceğini

¹²⁹ WACKE, s.448.

açıkça ifade etmese bile bu doğrultuda yorumlanabilecek *Digesta* metni de, bu tip ödünçler için faizin söz konusu olabileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AKURGAL, Ekrem: “Eski Yunanlılarda Spor”, Eski Çağda Ege ve İzmir, İzmir, 1993, s.74-77 [Makalenin ilk basımı: Ülkü Dergisi, (17), 1943].
- APAYDIN İSABABAYEVA, Ayna: “Antik Edebî ve Felsefî Kaynaklarda Aulos ve Syrin ve Tercüme Problemleri”, Sosyal Bilimler Dergisi (SOBİDER), 2(2), 2015, s.53-72.
- BEHREND, Okko/KNÜTEL, Rolf/KUPISCH, Berthold/SEILER, Hans Hermann: Corpus Iuris Civilis, Text und Übersetzung, auf der Grundlage der von Theodor Mommsen und Paul Krüger besorgten Textausgaben, Bd. II (1-10), C.F. Müller juristischer Verlag, Heidelberg, 1995; KNÜTEL/KUPISCH/SEILER/BEHREND, Bd. IV (21-27), Heidelberg, 2005.
- BERTLING, Christoph/WASSONG, Stephan: “Striving for Athletic Excellence: A Core Value and Challenge for the Profile of the Ancient and Modern Olympic Games”, The International Journal of the History of Sport, 33(4), 2016, s.434-450, DOI: 10.1080/09523367.2016.1143461 (<http://dx.doi.org/10.1080/09523367.2016.1143461>) (Erişim tarihi: 08.09.2020).
- BILLETER, Gustav: Geschichte des Zinsfusses im griechisch-römischen Altertum bis auf Justinian, Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig, 1898.
- CORNELL, Tim J.: “On War and Games in the Ancient World”, in Barney, Robert Knight/Martyn, Scott G./Wamsley, Kevin B. (ed.), Sixth International Symposium for Olympic Research 2002, University of Western Ontario, London, Ontario, 2002, s.29-40.
- CRAIG, Steve: Sports and Games of the Ancients, Greenwood Publishing Group, Westport, 2002.
- CROWTHER, Nigel B.: “Greek Games in Republican Rome” (Greek Games), L'antiquité classique, 52, 1983, s.268-273.
- CROWTHER, Nigel B.: “Second-Place Finishes and Lower in Greek Athletics” (Athletics), Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, 90, 1992, s.97-102.
- CROWTHER, Nigel B.: Sport in Ancient Times (Sport), Praeger, Westport, 2007.
- ÇOKBANKİR ŞENGÜL, Nurşah: “Antikçağda Küçükasya'daki Sporcular: Sosyal Durumları, Profesyonellik ve Kentler”, Cedrus, 1, 2013, s.151-162 (http://proje.akdeniz.edu.tr/mcri/cedrus/1-2013/cedrus-9-nursah_cokbankir_sengul-antikcagda_kucuk_asyadaki_sporcular_sosyal_durumlari_profesyonellik_ve_kentler.pdf) (DOI: 10.13113/CEDRUS/20131683) (Erişim tarihi:08.09.2020).
- DUNKLE, Roger: Gladiators: Violence and Spectacle in Ancient Rome (Gladiators), Routledge, London and New York, 2008.
- FRIEDLAENDER, Ludwig: Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms in der Zeit von August bis zum Ausgang der Antonine, Bd. II, 9. Aufl., Verlag von S.Hirzel, Leipzig, 1920.
- GARDINER, Edward Norman: Athletics of the Ancient World, Ares Publishers, Inc., Chicago, 1983.
- VON GLÜCK, Christian Friedrich: Ausführliche Erläuterung der Pandecten nach Hellfeld, Bd. 21, 1, Erlangen, Johann Jacob Palm, 1820.
- GOLDEN, Mark: Sport in the Ancient World from A to Z (Sport), Routledge, London, 2004.
- GREENIDGE, A.H.J.: Infamia, Its Place in Roman Public and Private Law, Clarendon Press, Oxford, 1894.
- JAKAB, Éva: “Geld und Sport, Rezeption griechischer *Topoi* in der römischen Jurisprudenz”, Revue Internationale de Droits de l'Antiquité (RIDA), 59, 2012, s.93-125.
- KASER, Max: “*Infamia* und *ignominia* in den römischen Rechtsquellen.” (*Infamia*), Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, romanistische Abteilung, 73, 1956, s.220-278.
- KASER, Max: Das römische Privatrecht, das altrömische, das vorklassische und klassische Recht (RP I), erster Abschnitt, 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1971.
- KASER, Max: Das römische Privatrecht, die nachklassischen Entwicklungen (RP II), zweiter Abschnitt, 2. Aufl., Verlag C. H. Beck, München, 1975.
- KYLE, Donald G.: “Greek Athletic Competitions-The Ancient Olympics and More” (Olympics), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s.21-35.
- KYLE, Donald G.: Sport & Spectacle in the Ancient World (Sport), Second Edition, WILEY Blackwell, Malden, 2015.
- LEE, Hugh M.: “Greek Sports in Rome”, in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s.533-542.
- LEONARD, Sugar Ray/ARKUSH, Michael: The Big Fight, My Life in and out of the Ring, Viking (Published by Penguin Group), New York, 2011.

- LITEWSKI, Wieslaw: “Römisches Seedarlehen”, *Rivista Internazionale di diritto romano e antico (IURA)*, 24, 1973, s.112-183.
- MANN, Christian: “Greek Sport and Roman Identity”, in Scanlon, Thomas F. (ed.), *Sport in the Greek and Roman Worlds, Vol. 2: Greek athletic Identities and Roman Sports and Spectacle*, Oxford University Press, Oxford, 2014, s.151-179.
- MILLER, Stephen G.: *Ancient Greek Athletics*, Yale University Press, New Haven and London, 2004.
- NEWBY, Zahra: *Greek Athletics in the Roman World, Victory and Virtue*, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- OTTO, Carl Eduard/SCHILLING, Bruno/SINTENIS, Carl Friedrich Ferdinand: *Das Corpus Juris Civilis in’s Deutsche Übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter*, Verlag von Carl Focke, Bd. I, 2. Aufl., Leipzig, 1839, Bd. II, Leipzig, 1831, Bd. IV, Leipzig, 1832, Bd. VI, Leipzig, 1832.
- PLEKET, Henry Willy: “Zur Soziologie des antiken Sports” (Soziologie), *Mededelingen van het Nederlands Instituut te Rome*, 36, 1974, s.57-87 (<http://resources.huysens.knaw.nl/retroboeken/knir/#page=71&accessor=toc1&source=36&view=pdfPane>) (Erişim tarihi: 08.09.2020).
- PLEKET, Henry Willy: “The Olympic Games in antiquity” (Olympic Games), *European Review*, 12(3), 2004, s.401-413.
- PLEKET, Henry Willy: “Inscriptions as Evidence in Greek Sport” (Inscriptions), in Christesen, Paul/Kyle, Donald G. (ed.), *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*, WILEY Blackwell, Malden, 2014, s.98- 111.
- POTTER, David Stone: *The Victor’s Crown: A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium*, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- PRITCHARD, David M.: “Sport, War and Democracy in Classical Athens”, *The International Journal of the History of Sport*, 26(2), 2009, s.212-245 (DOI: 10.1080/09523360802513272), (<http://dx.doi.org/10.1080/09523360802513272>) (Erişim tarihi: 08.09.2020).
- RADO, Türkân: *Roma Hukuku Dersleri, Borçlar Hukuku*, İstanbul 2014.
- REISCH, Emil: “*Agones*”, (Agones), RE I, 1 (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1893.
- REISCH, Emil: “*Athletai*” (Athletai), RE II, 2 (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1896.
- REMIJSEN, Sofie: *The End of Greek Athletics in Late Antiquity*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015.
- SZANTO, Emil: “*Ἀσθλία*”, RE II, 2 (Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft), Alfred Druckenmüller Verlag, Stuttgart, 1896.
- TEKİN, Oğuz: *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2008.
- TÜRKOĞLU ÖZDEMİR, Gökçe: *Roma Hukukunda İnfamia (Şerefsizlik)*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008.
- UMUR, Ziya: *Roma Hukuku Lügatı (Lügat)*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983.
- UMUR, Ziya: *Roma Hukuku, Tarihî Giriş- Kaynaklar-Umumî Mefhumlar-Hakların Himayesi (Roma Hukuku)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984.
- WACKE, Andreas: *Athleten als Darlehensnehmer nach römischem Recht*, *Studia et Documenta Historiae et Iuris (SDHI)*, 44, 1978, s.439-452.
- WATSON, Alan: *The Digest of Justinian, vol. I-II*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998.
- WIEDEMANN, Thomas: *Emperors and Gladiators*, Routledge, London and New York, 1995.
- YOUNG, David C.: *A Brief History of the Olympic Games*, Blackwell, Malden, 2004.
- ZIMMERMANN, Reinhard: *The Law of Obligations-Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford University Press, Oxford, 1996.
- Wikipedia-https://en.wikipedia.org/wiki/Winning_isn%27t_everything;_it%27s_the_only_thing (Erişim tarihi: 08.09.2020).
- Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=atlet> (Erişim tarihi: 08.09.2020).
- Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=atletizm> (Erişim tarihi: 08.09.2020).